

«Україна-1933: кулінарна книга»

Експозиція всесвітньо відомої серії графічних робіт художника з Буринського району Миколи Бондаренка «Україна-1933: кулінарна книга» відкрилася у Центрі дослідження голодоморів, що працює на базі Сумського міжрегіонального вищого професійного училища.

Складно повірити, що це їли

Ви коли-небудь куштували маторженики, приготовані з кори дерева?..

Майстер-клас із виготовлення їжі за рецептами зі збірки «Україна-1933: кулінарна книга» відбувається після офіційного відкриття виставки. У просторій їдальні училища ми підходимо до двох невеликих столів. Біля одного пропонують скуштувати страву часів Голодомору. Це суміш із подрібненої на жорнах березової та дубової кори з водою та дрібкою борошна, «щоб купи трималося».

До речі, я не обмовився: кори, подрібненої на жорнах. Бо матеріали для цього майстер-класу, зібрані вихованцями училища, були відвезені однією зі студенток до бабусі в Охтирський район. У неї ще збереглися справжні жорна, тож саме на них, задля історичної достовірності, перетерли «борошно» для маторжеників, розповідає куратор Центру досліджень голодоморів Людмила Говійна.

Час, коли нас ламали

Про Голодомор в Україні 1932-1933 років уже сказано і написано дуже багато. Ще б пак! Після стількох років замовчування все мало вирватися назовні. Надто вже велика трагедія, щоб про неї змовчати. І добре, що почали говорити, коли ще жили свідки і було кому розповісти правду.

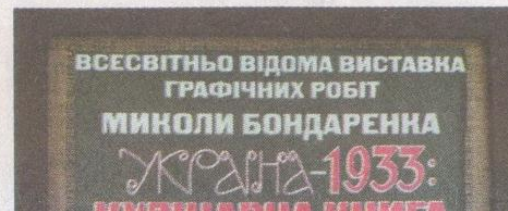
...Вперше з темою Голодомору хлопчик Микола з села Дмитрівка Буринського району зустрівся у четвертому класі.

— Вчив урок із історії СРСР, — пригадавав художник у інтерв'ю газеті «Україна молода». — А що був слухняним учнем, то, як веліла вчителька, читав удома вголос — аби ліпше запам'яталось. І все про успіш... А бабуся й питає: «А про голод там

не здригнути навіть серед галереї інших трагічних полотен української історії.

І рами вікон — мов хрести...

Про Голодомор в Україні вже багато сказано, написано і... намальовано. Часом важко передати словами ті події, ті емоції, страждання, весь той жах. Інколи зобразити можна набагато більше ніж в історичних талмудах.

кадр — вікно селянської хати, чорна рама якого нагадує хрест. Ті «вікна» обрамлені мішковиною, яка символізує чи багатство врожаю, чи, може, грубу тканину, якою накривають тіла... Кожне вікно має три білих шибки, на яких зображено певний продукт, який, може, і не вважається їжею, проте ставав нею тоді. Померла худоба, собаки, коти, гризуни, будяки, свиріпа, макуха, полова, кора дерев... У четвертій, чорній, шибці білими літерами написаний рецепт приготування тих страв. І справді кулінарна книга. Моторошна у своїй правдивості.

На кількох картинах все у тих же вікнах селянської хати зображені знаряддя для перетирання збіжжя: топчак, круподерка. Хоча більшість із них у часи голодомору простояли без роботи, адже по сільських подвір'ях збіжжя більше не було. А ось страшна у своїй символічності робота: порожня миска з ложкою, зверху якої — закривавлений ніж людоїда...

За кожним рецептом — реальний спогад, історія людини чи родини, розказані художнику. «Мені не треба в науковій експедиції, — казав Микола Бондаренко, — весь час живу в селі, люди поруч. Знаєш усіх, і знають тебе, не бояться розповісти... До речі, про страх. Уже у 2005-му ми робили виставку про Голодомор. Підійшов до мене чоловік і запитав: «Ви не боїтеся?» Це вже тепер!..»

На жаль, автор, якого очікували на відкритті, приїхати не зміг — прихворів. Але виставка триватиме півроку — зустрічі ще попереду.

І мати мужність пам'ятати

Рамки для ліногравюр виготовили вихованці Сумського міського Центру науково-технічної творчості молоді. Хлопці з гуртка «Різьблення по дереву» вирізали,

Несміливо розглядаємо невеликі коричневі кульки, нюхаємо, щоб бодай якось розпізнати у них їжу. Найрішучіші куштують першими. Я теж із цікавості смакую невеличкий шматочок. Хоча «смакую» – сильно сказано. Груба полова застрягає в горлі, не лишаючи ні смаку, ні запаху. Складно повірити, що це їли. Спочатку складно, а потім страшно.

Біля іншого столика, як на справжній кухні, акуратно розкладені інгредієнти. Тут пропонують власноруч приготувати оті-таки маторженики. Люди вагаються, а потім потроху беруться до справи: змішують нехитру суміш і ліплять невеличкі кульки зі, здавалося б, зовсім неїстівного матеріалу. Страшно простий рецепт. Страшно...

не – ніби і людей їли. Тоді я дуже довіряв книжкам і на бабусю сильно розсердився. Але тема вже не проскакувала повз вуха, мимоволі нанизувалася на свідомість.

Голодомор став саме тим періодом, коли нас переламали, вважає Бондаренко. Знищили тих, хто вмів працювати і знав, як працювати. Спочатку поставили керувати громадами людей, нездатних господарювати. В одному із сіл, розповідали йому, призначили головою сільради чоловіка на прізвисько Латка. А латка, вона і є латка! І такі бездумно виконували все, що їм накажуть. Мабуть, міркує митець-краєзнавець, відтоді й приказка з'явилася: я начальник – ти дурак. «Ми й досі того не подолали»...

Історій із життя він почув немало. ...Зайшли до хати: «Давай хліб!» «Немає», – відповідають. – «Чого ж не дохнете?» Оскільки хліба не знайшли, вирішили забрати фікус із підвіконня. «До чого ж тут фікус? – запитує Микола. – Йшлося про вилучення зерна. Але забирали все – і квасолу, й бурячок, навіть фікус!..» Працювала система.

...Так, Україна пережила безліч страшних подій. Дуже часто в нашій історії люди страждали і гинули. Здається, виокремити якусь одну найстрашнішу трагедію вельми непросто. Та все ж події 1932-1933 років аж надто вражають своєю масштабністю і безглуздою жорстокістю, щоб хоч на мить

Людмила Говійна розповідає, що Центр досліджень голодоморів відкрився минулого року. Наступним етапом його роботи має стати дослідження руху опору Голодомору: «Загинули люди. Вони пішли. Вони стали прахом землі. Ми з вами зараз стоїмо тут завдяки тим, хто тоді вижив і допоміг вижити іншим. Тому дуже важливо встановити імена і прізвища таких людей».

За мить до відкриття Людмила Говійна акцентує: «Ця всесвітньо відома виставка об'їхала чи не всі континенти, побувала майже в усіх країнах світу. Разом із вами цю виставку дивилися мільйони людей на планеті».

І ось входимо у довгий коридор. Крізь ряд вікон ліворуч проникає багато світла. Стіну праворуч перетинає щільна лінія картин, рамка до рамки, немов кіноплівка з безліччю кадрів. Кожен окремий

«Ми брали матеріали, виготовляли рамки, зачищали їх... Я радий, що взяв участь у цьому проєкті. Виставка дійсно надихає, щоб пам'ятати», – ділиться враженнями учасник гуртка Андрій Денісенко, учень сьомого класу Сумської школи №17.

...Піднімаємося на другий поверх до актові зали. Настає така немінуча в цю мить хвилинка мовчання, і без будь-якого закликів чи команди ми одночасно схиляємо голови у шанобливій скорботі.

Тиша. Десь віддалено чути шум вулиці через відкриті вікна. Так минає хвилинка. Або більше, чи, може, менше. Ніхто не рахує. Кожен – у своїх думках. У розумінні того, що треба мати мужність, аби пам'ятати....

І ось нас запрошують на майстер-клас...

...Уже покуштувавши маторожеників, підходимо до іншого столу – довгого, накритого білою скатертиною з мереживом на краях. Тут здійснюється пара від чашок з липовим чаєм, привабливо рум'яніють пиріжки з ягодами. Поруч із попередніми столами цей виглядає до прикраси недоречно. Та організатори запрошують, мовляв, спробуйте тепер і таку їжу. Ми смакуємо пиріжки з чаєм, справді відчуваючи смак, немов уперше.

Та поряд усе ще стоять два невеличкі столики, де єдина страва – маторженики...

Іван БОНДАРЕНКО,
медіа-студія «Контент»

